

Θεόκριτος (ο βουκολικός)

Σε μια έκρηξη της Αίτνας βρέθηκα στη Σικελία... Είχα πάει για το «φαινόμενο». Σκαρφάλωσα προς τη Βάλεντελ Μπόσε κι έπειτα ροβόλησα κατά τους καινούργιους κρατήρες, διασχίζοντας την όμορφη σικελική φύση. Από τα σπλάχνα του βουνού ανάβρυζε η λάβα, σαν πάθος ερωτικό που κατακαίει κι αφανίζει. Και τη νύχτα βλέπαμε τις φλόγες της να τρέχουν, να κυματίζουν, στις πλαγιές του βουνού, σε σχηματισμένες κοίτες, κάτω, προς το πέλαγος, σαν να 'μπαινε το πρωτόγονο πάθος σε ζυγό ρυθμού και να γινότανε τραγούδι. Που και που ξέφευγε, τινάζοτανε

ψηλά κανέννας μύδρος, έγγραφε το πύρινο τόξο του στον αέρα, σαν ξαφνική έξαρση, για να δουπήσει σε λίγο και να σβήσει...

Ξέμακρα, από τη μεγαλόπρεπη φωτοχυσία, οι Σικελοί τσοπάνηδες είχαν ανάψει τις μικρές φωτιές τους για να κόψουν τη νυχτερινή ψύχρα του βουνού. Τους ζυγώσαμε. Η ζεστή λάμψη της φωτιάς, που κάθονταν γύρω, έδινε στις γραφικές αναμαλλιάρικες μορφές τους μνημειώδη σημασία. Ο πανάρχαιος ουρανός τους κοίταζε με μυριάδες μυστηριώδη μάτια. Θάρρευε κανέννας, ότι, όπως τ' άστρα, ήτανε κι αυτοί προαιώνιοι, πως ήταν οι ίδιοι, που 'δωσαν στον Θεόκριτο το ποιητικό του ξεκίνημα. Ο αέρας, γεμάτος από αρώματα οπώρας, φλοίσβο από φυλλωσιές, κελάρυσμα πηγών, ανακατεμένα από οσμές από προβιές, από γάλα και «σβουνιές», ξυπνούσε στη μνήμη μας τη χαρακτηριστική ατμόσφαιρα της θεοκριτικής δημιουργίας... Πρόσμενε κανέννας, ότι, από στιγμή σε στιγμή, κάποιος, απ' αυτούς τους τσοπάνηδες θα 'βγαζε από το ταγάρι του την καλαμένια σύριγγα του Πανός, για να φυσήξει το προανάκρουσμα «βουκολιασμών» και θ' αντιλαλούσε, μέσα στη νύχτα, στη γεμάτη πλατιά φωνήεντα δωρική λαλιά, η εξόρμηση:

*«Δεύτε ταν βουκολικάν,
μούσαι, ψάλλετ' αοιδάν!».*

Κάποιος ανόητος είχε παραλληλίσει τον Θεόκριτο με τον Βαττώ. Τίποτα πιο άσχετο προς το βουκολικό τραγούδι του Θεόκριτου από τους ειδυλλιακούς πίνακες του Γάλλου αυτού ζωγράφου, όπου ανεμίζουν μεταξωτά κορδελάκια και

τραμπαλίζονται σε κούνιες, πλαισιωμένες με λουλούδια, γοβάκια μαρκησίας. Καμιά σχέση δεν έχουν οι πίνακες του Βαττώ, ούτε τα τραγούδια του Σενιέ, ούτε τα ειδύλλια και ο αισθησιαμός των σαλονιών με τη μούσα του Θεόκριτου.

Αυτή την έχει δαγκάσει, την έχει ψήσει, ο σικελιανός ήλιος. Στις φλέβες της δεν τρέχει, μα βράζει, σαν μούστος πιπεράτος, το ασύ αίμα των παιδιών του μεγάλου μεσημβρινού υπαίθρου. Δεν ξεχνούμε, βέβαια, ότι με τον Θεόκριτο, βρισκόμαστε στην εποχή του Ιέρωνα και του Πτολεμαίου του Φιλάδελφου, που ο μέγας Παν, ο δάσκαλος του Διόνυσου, ο οιστρηλάτης των πρωτόγονων παθών, που μοιάζουν με θεομηνίες, ψυχομαχά μέσα στα πλαίσια της υπερπολιτισμένης και υπερεκλεπτυσμένης ελληνιστικής περιόδου. Ξέρουμε συνάμα πως η βουκολική ποίηση, ολάκερη, δεν είναι παρά δημιούργημα κι έκφραση νοσταλγίας των περασμένων καιρών της μεγάλης ακμής του Πανός.

Αλλά του Θεόκριτου η αξία και η χάρη στέκεται όλη στο ότι η νοσταλγία του δεν είναι «εκ του μακρόθεν». Είναι, βέβαια, κι αυτός γνήσιο παιδί της ελληνιστικής περιόδου, ένας «ποιητής παιδείας» κι εδώ κι εκεί ξεμυτίζει συχνά η βιβλιακή του τροφή, όπως λεπτότατα είδε ο μεγάλος μελετητής του ο Λεγκράν. Είχε ακόμα και τους μεγάλους δασκάλους του, που σε μερικά, και τους μιμήθηκε. Η διαφορά του όμως και η υπεροχή του, κολοσσιαία, από τους ποιητές της εποχής του φανερώθηκε, όταν το δαιμόνιό του, αφήνοντας τα βιβλία και τα ποιητικά πρότυπα των προκατόχων του, κατέφυγε άμεσα στη ζωντανή ζωή και στη λαϊκή παράδοση.

Το ανώτερο μέρος της θεοκριτικής ποίησης, αυτό που αποτελεί την πρωτοτυπία και τη δόξα του, βγαίνει από τους «βουκολιασμούς». Τι ήταν αυτοί; Τραγούδια του λαού. Ποιητικοί διαγωνισμοί μεταξύ τσοπάνηδων -Σικελών προ πάντων- που παράβγαιναν ανάμεσά τους, παίζοντας με τη σύριγγα και τραγουδώντας τ' αυτοσχέδια ποιήματά τους. Αγωνίζονταν είτε ωδή με ωδή, τελειώνοντας ο ένας και αρχίζοντας ο άλλος, είτε στροφή με στροφή, σ' ένα είδος τραγουδιστής «επ' αμοιβής», που πάσχιζε ο ένας να βάλει κάτω τον άλλο σ' έμπνευση, δύναμη και χάρη. Ήτανε, μ' άλλα λόγια, για να μεταχειριστώ σύγχρονη έκφραση, η δημοτική ποίηση της εποχής του. Απ' αυτό το αυτοδημιούργητο αισθητικό φαινόμενο ξεκινάει το πρωτότυπο και αναμφισβήτητα πιο δυνατό μέρος του έργου του.

Καλά-καλά δεν ξέρουμε την ακριβή χρονολογία ούτε τον ακριβή τόπο που γεννήθηκε. Ξέρουμε μονάχα πως έζησε στην Κω, στη Σικελία και στην Αλεξάνδρεια. Η ποίησή του όμως -το βλέπουμε μέσα στο έργο του- πήρε το γνήσιο πέταγμά της στη Σικελία. Η νοσταλγία του για τους μεγάλους καιρούς της ακμής

του Πανός βρήκε τροφή πλούσια στα πρωτόρμητα παιδιά του μεγάλου υπαίθρου.

Εκεί βρήκε, πρώτα-πρώτα, μια φύση γελαστή, λεύτερη και χαριτωμένη -μια φύση γεμάτη ομορφιές- τη φύση του βουνού, που ακούραστα μας δίνει, με ακρίβεια και λεπτότητα, τη θαυμαστή ζωγραφιά της. Η φύση του Θεόκριτου δεν είναι η μονότονη φύση του κάμπου, που κάνει σκυθρωπό τον Ησίοδο, προ πάντων όταν βλέπει τις βαριές και σκληρές δουλειές, που χρειάζεται για να υποταχθεί στο γεωργό και ν' αποδόσει. Ο Θεόκριτος, μέσα στη χαρούμενη φύση του βουνού, έζησε αυτό που νοσταλγούσε, πλάι στον αμέριμνο Σικελό τσοπάνο, με τις κατσίκες του, που τις ξέρει, μια-μια, με τ' όνομά τους, με τα σκυλιά του, τις γραφικές του δοξασίες, τους θρύλους, τον βαθύ του κι αγιάτρευτο ερωτισμό, το τραγούδι του τέλος, που έχει όλον τον καιρό να συνθέτει, όταν οι γίδες βοσκούν γύρω του ή σταλίζουν στον ίσκιο της φτελιάς ή της βελανιδιάς, αντικρίζοντας τη γαλάζια λουρίδα της θάλασσας, που στραφταλίζει στον ήλιο πίσω από τα δέντρα...

Απ' αυτό το τραγούδι γέμισε την ακοή του, τον νου και την καρδιά του ο Θεόκριτος, για να το μεταπλάσει, να το μεταμορφώσει και να το υψώσει στη σφαίρα μεγάλης προσωπικής δημιουργίας. Τα ειδύλλιά του είναι εικόνες, που σπαρταρούν από ζωή κι αλήθεια, τεχνουργημένες από μεγάλο ταλέντο δραματικό, με την έννοια της πλαστικής απόδοσης των τύπων, που παρελαύνουν και που ο καθένας παρουσιάζεται μ' ανάγλυφα τα χαρακτηριστικά του, τον χαρακτήρα, τους καημούς του, τα πάθη του και το δικό του τρόπο της έκφρασης. Καμμιά νοησιαρχική τάση, κανένας εγκεφαλισμός και καμμιά μεταφυσική ανησυχία δεν θολώνουν την αχόρταγη χαρά της ζωής, που διαπνέει την ποίησή του. Είναι όλος αίσθημα ζωής και προ πάντων αισθήσεις. Όλες είναι άγρυπνες. Στο κέντρο της γοητευτικής ορασιάς, που μας δίνει από τη ζωή, στέκει κυρίαρχος ο έρωτας, σαν πάθος απροσμέτρητο, θεία μανία τυραννική, που βρίσκει το ξέσπασμα και την κάθαρσή της στο τραγούδι. Ο φλογερός όμως ερωτισμός του ξαίρει τόσο να συγκρατιέται στα όρια του επιτρεπτού, ώστε, σε μια ορισμένη εποχή τον είχαν οι Βυζαντινοί στα σχολεία τους. Ο ρεαλιστής ωστόσο αυτός βρίσκει κάποτε υψηλούς τόνους Πινδάρου και ο αισθησιασμός ανεβαίνει στη δημιουργία μορφών ιδανικών, πλασμένων από το καθαρότερο γαλάζιο του αιθέρα.

Όσο για την τεχνική του στίχου του ο αρχαίος εξάμετρος γίνεται στα χέρια του όργανο καταπληκτικής ευκαμψίας και ποικιλίας: Αφηγηματικός, που κυλάει απαλά, διαλογικός, ζωηρός κι ευκίνητος, λαχανιαστός στις βίαιες σκηνές, προσαρμοσμένος στο θέμα πάντα, πιστά παρακολουθώντας τα κινήματα της ψυχής... Μεγάλος εαρινός καλλιτέχνης του λόγου που τον προσφέρουμε στην αρχή

της άνοιξης, σαν πρότυπο χαράς κι αισιοδοξίας αλλά και σαν δίδαγμα ποιητή, που άντλησε από τη λαϊκή παράδοση για να την υψώσει σ' ανώτερο κι επίφθονο επίπεδο.

(Του Σπύρου Μελά, της Ακαδημίας Αθηνών – Το κείμενο αυτό αντιγράφηκε από το περιοδικό «Ελληνική Δημιουργία», τεύχος 124, σελ. 389-390, 1953)

Ειδύλλια

Μάγκας